

TA'LIM TIZIMIDA TESTLARNI TUZISHNING NAZARIYASI VA AMALIYOTI

Bekchanova Moxinur

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining pedagogika fakulteti,
"70110103-Testologiya va bilimlarni baholash" yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim tizimida testlarni tuzishning nazariyasi va amaliyoti, ta'lim sohasida test tizimining qo'llanishi, elektron test, test dasturining afzalligi, testning turlari, testning shartlari, testni yaratish bosqichlari, to'g'risida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *Test tizimi, pedagogik testlar, elektron test, yopiq test, ochiq test, amaliy test, domen va konstruktga mos test, testning shartlari, testni yaratish bosqichlari.*

Abstract: *This article provides information on the theory and practice of creating tests in the education system, the use of the test system in education, electronic testing, the advantages of the test program, types of tests, test conditions, stages of test creation.*

Keywords: *Test system, pedagogical tests, electronic test, closed test, open test, practical test, domain and construct-appropriate test, test conditions, stages of test creation.*

Аннотация: *В статье представлена информация о теории и практике создания тестов в системе образования, использовании тестовых систем в образовании, электронном тестировании, преимуществах тестового программного обеспечения, видах тестов, условиях тестирования и этапах создания тестов.*

Ключевые слова: *Тестовая система, педагогические тесты, электронный тест, закрытый тест, открытый тест, практический тест, предметно-ориентированный и конструктивно-специфический тест, условия тестирования, этапы создания теста.*

Hozirgi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarning, talabalarning, abituriyentlarning, o'qituvchilarning umuman olganda ta'lim sohasidagi barchadan ularning bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlashda test uslubi keng qo'llanilmoqda. Testlar nafaqat baholash vositasi, balki o'qitish jarayonini samarali boshqarish uchun ham muhim vositadan biridir. Shu bois, test tuzishning nazariy asoslari va amaliy qoidalarini chuqur o'rganish har bir pedagog uchun zarurdir.

Yurtimizda 1994-yilda oliy ta'lim muassasalariga abituriyentlarni saralab olishda test tizimi joriy qilinganidan buyon test orqali baholash ta'limning barcha bosqichlarida turli maqsadlarda keng qo'llanilmoqda. Asosiy vazifasi test o'tkazish va uning natijalarini tahlil qilib, ular asosida muhim qarorlar qabul qilish bilan bog'liq tashkilotlar (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi, Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Xalq ta'limi vazirligining

Monitoring boshqarmasi) faoliyat yuritmoqda. O'zbekistonning ta'lim sifatini baholash bo'yicha PIRLS, PISA, TIMMS singari xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etishi kutilmoqda. Bularning barchasi pedagogik o'lchov vositalarini yaratish, ularni ilmiy asoslash va tahlil qilishga qodir malakali mutaxassislar – testologlarga ehtiyojni oshiradi [1].

Testlardan foydalanish hozirgi kunning asosiy talablaridan biridir. Bu esa bilim, ko'nikma va malakalar qay darajada o'zlashtirilganini (qay darajada) va baholashning obyektiv miqdoriga bo'lgan zaruriyat bilan bog'liqdir. Pedagogik testlar ta'lim-tarbiya jarayonida bilimlar darajasini aniqlaydi[3].

Test — bu o'quvchilarning bilim darajasini o'lchovchi standartlashtirilgan vosita bo'lib, u aniq maqsadga yo'naltirilgan savollar to'plamidan iborat. Testlar validlik, ishonchlilik, obyektivlik kabi talablar asosida tuziladi[5].

Elektron test –Tashqaridan qaraganda u oddiy elektron o'quv qo'llanmaga o'xshaydi. Asosiy qiyinchilikni savollarni yig'ish va shakllantirish, savollarga javoblarni moslashtirish tashkil etadi[4].

Test dasturlarining yana bir afzalligi foydalanuvchiga to'g'ri javobni topish uchun yo'l-yo'riq bera olishidir. Test dasturlarining takomillashirilishi natijasida savollarni bir necha ko'rinishda yaratish imkoni paydo bo'lmoqda.

Baholash jarayonida qo'llaniladigan topshiriqlar yig'indisi test deyiladi. Test bitta yoki bir nechta test topshiriqlaridan iborat bo'lishi mumkin. Test – baholanishi lozim bo'lgan domen va konstrukt ha-qida xulosa chiqarishga asos bo'ladigan topshiriq yoki topshiriqlar yig'indisi.

Shu o'rinda aniqlik kiritish lozim: test – bu baholanishi lozim bo'lgan bilim, malaka, ko'nikma yoki kompetensiya haqida xulosa chiqarishga asos bo'ladigan har qanday topshiriq yoki topshiriqlar majmuyi. Bu topshiriqlar turlicha ko'rinish-da bo'lishi mumkin:

– yopiq test – berilgan javob variantlaridan to'g'risini tanlashni talab qiladigan topshiriq;

– ochiq test – javob yozishni talab qiladigan topshiriq;

– amaliy test – bajarib ko'rsatishni talab qiladigan topshiriq.

Har bir test turi o'ziga xos baholash imkoniyatiga ega va ta'lim maqsadlariga qarab tanlanadi. Test shunday tuzilishi lozimki, uni bajarish aynan baholanishi lozim bo'lgan bilim, malaka, ko'nikma yoki kompetensiyani ishga solishni talab qilishi lozim. Masalan, haydovchilik guvohnomasini berishdan oldin o'quvchining transport vositasini boshqarish ko'nikmasini qay darajada egallaganini baholash uchun transport vositasini haydatib ko'rish kerak bo'lsa, «men mashinani qanday boshqaraman?» mavzusida insho yozdirish yoki bayon qildirish orqali bu ko'nikmani baholab bo'lmaydi. Yoki o'quvchining adabiyot fanidan qofiya va radifni farqlay olishini ko'rmoqchi bo'lsak, she'r berib, qofiya va radifni topishni so'rash mumkin[1].

Baholanadigan domen (bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiyalar majmuyi) va konstrukt (xususiyat) aniqlanadi. Domen va konstruktga mos test (topshiriqlar

majmuyi) tuziladi. Test topshiriqlari test topshiruvchi tomonidan belgilangan vaqt davomida bajariladi.

Test topshiruvchining test topshiriqlarini bajarish sifatiga qarab test topshiruvchining domenni qay darajada egallagani haqida xulosalar chiqariladi va tegishli qaror qabul qilinadi.

Test vositasida domen haqida xulosa chiqarish jarayoni obyektiv xulosalar chiqara olishimiz va test topshiruvchilarni bir-biri bilan solishtira olishimiz uchun test topshiriqlari va ularni bajarish talablari (sharoitlari) barcha o'quvchilar (test topshiruvchilar) uchun teng bo'lishi lozim. Masalan, transport vositasini boshqarish ko'nikmasini baholayotganda bir o'quvchi uchun hech qanday svetoforlari va chorrahalar yo'q tekis trassa, boshqa o'quvchi uchun harakat tirband bo'lgan markaziy ko'cha tanlansa, berilgan topshiriqni bajarish shartlari o'rtasidagi bunday farqlar obyektiv xulosalar chiqarish imkonini bermaydi. Yoki ona tilidan incho yozish so'ralgan testda bir o'quvchiga berilgan vaqt boshqa o'quvchiga berilgan vaqtdan farq qilsa, bu ham o'quvchilarni bir-biri bilan solishtirish va obyektiv xulosalar chiqarishga xalal beradi.

Testning shartlari: baholanishi lozim bo'lgan domen (bilim, malaka, ko'nikma yoki kompetensiya) haqida xulosa chiqarishga imkon berishi va uni bajarish shart-sharoitlari barcha test topshiruvchilar uchun teng bo'lishi lozim.

Testni yaratish bosqichlari

Har qanday testni yaratish tizimli jarayon bo'lib, bu jara-yon bir qancha bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Testning maqsadini aniqlash.
2. Domen va konstruktarni aniqlash.
3. Test spetsifikatsiyasini yaratish.
4. Test spetsifikatsiyasi asosida test topshiriqlarini shakllantirish.
5. Test topshiriqlarini ekspertlar (mutaxassislar) yorda-mida tahlil etish va lozim bo'lgan o'rinlarda tuzatishlar kiritish.
6. Test topshiriqlarining dastlabki aprobatsiyasini o'tkazish va lozim bo'lgan o'rinlarda test topshiriqlariga tuzatishlar kiritish.
7. Test topshiriqlarini katta miqyosda aprobatsiyadan o'tkazish.
8. Aprobatsiya natijalari asosida test topshiriqlarini statistika tahlil etish, talabga javob bermaydigan topshiriqlarni chiqarib tashlash.
9. Testning yakuniy varianti (formasi) uchun validlik va ishonchlilik tadqiqotlarini o'tkazish.
10. Test natijalari talqini uchun tavsiyalar tuzish.

Ushbu bosqichlar har qanday o'lchov vositasi (test) yaratilishida majburiy bosqichlar bo'lib, ayrim hollarda bosqichlarni bir necha marta qayta amalga oshirish kerak bo'lishi mumkin. Masalan, test topshiriqlarini katta miqyosda aprobatsiyadan o'tkazgandan keyin talabga javob bermaydigan topshiriqlarni qayta ishlab, takroriy

aprobatsiyadan o'tkazish mumkin. Validlik va ishonchlilik talablariga javob beradigan testlarni yaratish uchun bir necha yilgacha vaqt talab qilinishi mumkin[2].

Baholash jarayonida cheklangan sondagi maxsus tuzilgan topshiriqlar (test topshiriqlari) yig'indisi (test) orqali ma'lum bir bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiyalar majmuyining (domenning) test topshiruvchida qay darajada shakllangani haqida bilvosita xulosa chiqariladi. Baholash jarayonida qo'llaniladigan topshiriqlar yig'indisi test deyiladi. Test bitta yoki bir nechta test topshiriqlaridan iborat bo'lishi mumkin.

Testlar — ta'lim sifatini baholashning muhim vositasi bo'lib, ularni tuzishda ilmiy-nazariy asoslar va amaliy yondashuvlar muhim rol o'ynaydi. Test- bu hamma baholanuvchilarning bilimlarni baholashning eng oson va qulay usulidir. Baholanuvchilar uchun belgilangan vaqt doirasida hamma birgalikda test topshiriqlarini bajaradilar. Test tuzuvchilar tomonidan yaratilgan test har tomonlama to'g'ri bo'lishi lozim. est savollarini puxta ishlab chiqish orqali nafaqat baholash aniqligini, balki o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini ham oshirish mumkin. Varianlar soni 4 tadan oshmasligi lozim. Test tuzishda foydalaniladigan harflar A, B, C va D katta harflar bilan belgilanadi. Har bir o'qituvchi test tuzish texnologiyalarini chuqur o'zlashtirishi ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi onlayn test platformalaridan foydalanish imkonini yaratdi. Bu esa testlar tuzish va ularni avtomatik baholash jarayonini soddalashtirdi.

Masalan, Google Forms, Quizizz, Moodle kabi tizimlar testlarni interaktiv tarzda tuzish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Komil Jalilov "Baholash nazariyasi asoslari" (Testalogiya, pedagogik o'lchovlar).—Toshkent: Akademnashr, 2020, 5-6bet.

2. Крокер Л., Алгина Д. Введение в классическую и современную теорию тестов. – Москва: Логос, 2010. – С.105.

3. Komil Jalilov "Ta'limda baholash nazariyasi va metodologiyasi".—Toshkent: 2021, 26-bet.

4. Muhamedova S.X., Abdullayeva M.D., Yuldasheva Sh.Sh., Eshmatova Y.B. "O'zbek tili va adabiyoti ta'limida zamonaviy axborot texnologiyalari" «Tafakkur-bo'stoni» nashriyoti. Toshkent – 2018, 238-bet.

5. To'xtaxo'jayev B. Sh. Pedagogik o'lchashlar va testologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.